

รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา : วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก

Conflict Management Model in Buddhism : From the analysis of the Tipitaka

พระมหาวิเวกเสนา ญาณเมธี*

บุญมี เณรยอด**

สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย***

บทคัดย่อ

รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา : วิเคราะห์จากพระไตรปิฎกเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาหลักการและกระบวนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก 2) เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาและหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการความขัดแย้ง แหล่งข้อมูลที่ทำการศึกษาวิจัย คือ พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 จำนวน 45 เล่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบวิเคราะห์เอกสาร

ผลการวิจัยพบว่า

1. หลักการและกระบวนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ประกอบด้วย 15 วิธีการ ได้แก่ 1) การลงโทษ 2) การบัญญัติพระวินัย 3) การพึ่งพาตนเอง 4) การใช้สติปัญญา 5) การวางตัวเป็นกลาง 6) การใช้ข้อพิพาทให้ยุติ 7) การเผชิญหน้า 8) การหลีกเลี่ยง 9) การเจรจา 10) การประนีประนอม 11) การให้รางวัล 12) การใช้กุศโลบาย 13) การพิสูจน์ความจริง 14) การใช้กฎหมายแห่งธรรมชาติ และ 15) การใช้หลักศาสนาและวัฒนธรรม

2. รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนามี 4 รูปแบบ ประกอบด้วย 1) รูปแบบของไตรสิกขา 2) รูปแบบของโอวาท 3) รูปแบบของพรหมวิหาร 4 และ 4) รูปแบบอริยสัจ 4 แต่ในงานวิจัยนี้จะใช้รูปแบบของอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ (ทุกข์) สาเหตุแห่งทุกข์ (สมุทัย) ความดับทุกข์ (นิโรธ) และหนทางแห่งความดับทุกข์ (มรรค) และหลักธรรมที่นำมาสนับสนุนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาให้เกิดผลสัมฤทธิ์ ประกอบด้วยหลักธรรมดังต่อไปนี้ 1) หลักขันติธรรม 2) หลักสามัคคี 3) หลักไตรสิกขา 4) หลักวจีสุจริต 5) หลักพละ 6) หลักพรหมวิหาร 7) หลักฆราวาสธรรม 8) หลักสังคหวัตถุ 9) หลักจักรวรรดิวัตร 10) หลักสาราณียธรรม 11) หลักโยนิโสมนสิการ และ 12) หลักกาลามสูตร

* นิสิตปริญญาเอก ภาควิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยสยาม

** ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก รองศาสตราจารย์ ดร.บุญมี เณรยอด ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม

*** ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์รอง รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย ประจำคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัย

3. แนวทางการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการความขัดแย้ง พบว่าหลักธรรมที่สนับสนุนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพุทธศาสนาเท่าที่สืบค้นได้จากพระไตรปิฎก สามารถนำมาบูรณาการใช้เป็นวิธีในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ให้ยุติลง สร้างสันติสุข สันติภาพขึ้นมาทดแทนเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข จำแนกออกเป็น 4 หมวด ได้แก่ 1) พื้นฐานการดำเนินชีวิต ประกอบด้วยหลักขันติธรรม สามัคคีธรรม วชิรสุจริต และพรหมวิหารธรรม 2) พัฒนาคุณภาพชีวิต ประกอบด้วยหลักไตรสิกขา พละธรรม และฆราวาสธรรม 3) ตอบสนองชุมชน สังคม และประเทศชาติ ประกอบด้วยหลักสังคหวัตถุและจักรวรรดิวัตร และ 4) เกื้อกูล/เยียวยา/รักษาวิกฤตการณ์โลก ประกอบด้วยหลักสารณียธรรม โยนิโสมนสิการ และกาลามสูตร

คำสำคัญ : การบริหารความขัดแย้ง, พระไตรปิฎก

Abstract

Conflict Management Model in Buddhism: Analysis from the Tipitaka. This research applied the historical research method. The purposes of this study were : 1) to study the principles and processes of conflict management in Buddhism, which appear in the Tipitaka, 2) to study the conflict management model of Buddhism and the Buddhist principles which support conflict management in Buddhism appeared in the Tipitaka, and 3) to introduce the principle of applying the principles to the management of conflict. The source of the study is the Thai Buddhist Tipitaka, Mahachulalongkornrajavidyalaya, B.E. 2539, 45 copies. The research instrument was a document analysis sheet.

The research results were as follows :

1. Principles and processes of conflict management in Buddhism composed of 15 methods included : 1) the punishment, 2) the formulation of discipline, 3) the self-reliance, 4) the use of intelligence, 5) the neutrality, 6) the virtue of the miracle, 7) the Confrontation, 8) the avoidance, 9) the negotiation, 10) the compromise, 11) the reward, 12) positive simplicity, 13) proof of truth, 14) use of natural law and 15) The use of religions principles and culture.

2. The Conflict Management Models founded in Tipitaka analysis were Tisikkhà, were Ovāda, were Brahmavihāra, were Ariyasaaca, in which this study will concentrate in the Four Noble Truths which composed of Suffering (Dukkha), The Cause of Suffering (samudaya), The cessation of suffering (nirodha), and prescription of the remedy (Magga). And Buddhist principles to support the management of conflict in Buddhism founded were 1) Khanti 2) Samaggi 3) Sikkhà 4) Vacā-sucarita 5) Bala 6) Brahmavihāra 7) Gharāvāsa-dhamma 8) Saṅgahavattthu 9) Cakkavatti-vatta 10) Sāraṅgāyadhamma 11) Yonisomanasikāra 12) Kālamāsutta.

3. Guidelines for applying principles to conflict management. The principle that supports conflict management in Buddhism, as found by the Tipitaka. Can be used as a way to resolve conflicts. To occur in society to cease to create peace. Peace up to live together in society happily classified into 4 ways: 1) Basic ways of life included : Khanti, Samaggi, Vacā-sucarita, Brahmavihāra 2) develops the quality of life included : Sikkhā, Bala, Gharāvāsadhamma 3) responding to the community, society and nation included : Saigahavatthu, Cakkavatti-vatta and 4) supporting / curing the world crisis included : Sāraōāyadhamma, Yonisomanasikāra, Kālāmasutta.

Keyword: Conflict Management, Tipitaka.

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และเทคโนโลยี ในโลกปัจจุบันทำให้องค์การต้องปรับตัว เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปและสิ่งที่ยากลำบากที่สุดในการบริหารความเปลี่ยนแปลง ก็คือ เรื่องความขัดแย้งของมนุษย์ เพราะมนุษย์มีความรู้สึก มีทัศนคติ มีความต้องการ และมีเป้าหมาย ที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ และภูมิหลังของแต่ละบุคคล หากเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือทำให้มนุษย์ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการ ก็อาจเกิดความขัดแย้งและต่อต้าน แต่การต่อต้านการเปลี่ยนแปลงนั้น มิได้หมายความว่า ผู้ต่อต้านเป็นบุคคลชั่วร้าย เป็นอันตรายไม่พึงปรารถนาโดยพื้นฐานธรรมชาติแล้วมนุษย์ต้องการความมั่นคง และปลอดภัยในชีวิต ไม่ต้องการเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง และความไม่แน่นอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากมนุษย์ มีความพึงพอใจในสถานภาพของเขาในปัจจุบัน ความเครียดและความวิตกกังวลจากการเปลี่ยนแปลงก็จะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งได้ (วีรวรรณ ธาณี. 2548 : 1) แม้ความขัดแย้งจะเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่บางครั้งก็เป็นผลดีต่อการพัฒนาองค์การเพราะความขัดแย้งถือเป็นจุดกำเนิดของการพัฒนาไปสู่ความสำเร็จในทุก ๆ กิจกรรมส่งผลในทางสร้างสรรค์ แต่หากมีมากเกินไปสมาชิกก็จะแข่งขันชิงดีชิงเด่น เกิดความหวาดระแวง สงสัยซึ่งกันและกัน แบ่งพรรคแบ่งพวก แย่งผลประโยชน์ ใส่ร้ายป้ายสี ย่อมส่งผลให้การดำเนินงานภาพรวมด้อยประสิทธิภาพ แต่หากองค์การปราศจากความขัดแย้งย่อมจะทำให้องค์การเฉื่อยชาไม่ก้าวหน้า ดังนั้น จึงควรควบคุมความขัดแย้งให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม ซึ่งจะส่งผลในทางบวกและเป็นการเสริมสร้างประสิทธิภาพให้องค์การ โดยใช้หลักการบริหารความขัดแย้งทั้งหลักการ แนวคิด และทฤษฎีตะวันออกและตะวันตกมาใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น อาจกล่าวได้ว่าจริง ๆ แล้วความขัดแย้งเป็นดาบสองคมคือ มีประโยชน์ในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้แก่องค์การ แต่ก็อาจจะมีโทษได้เช่นเดียวกันหากใช้ไม่ถูกวิธี (พงศ์สุภา ใจชื่น. 2552 : 1)

ความสำคัญของการบริหารจัดการความขัดแย้ง

การแก้ไขหรือบรรเทาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมโลก ควรนำแนวทางสันติวิธีมาเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ปัญหา เนื่องจากแนวทางสันติวิธีคำนึงถึงความมั่นคงอย่างสมดุลในทุกมิติ การบังคับใช้กฎหมายด้วยหลักนิติธรรม สิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพ จริยธรรม และความเท่าเทียมเสมอภาค รวมถึงความรู้สึกของประชาชนในประเทศเพื่อนบ้าน จึงเป็นหลักการที่ควรรณรงค์ให้ประชาชนทุกเพศและวัย มีความเข้าใจในแนวทางสันติวิธี และนำไปใช้ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในทุกระดับที่ตนเผชิญ อย่างไรก็ตาม การนำไปปฏิบัติโดยเจ้าหน้าที่รัฐ ควรเป็นไปด้วยความระมัดระวัง โดยเฉพาะในเรื่องการใช้ดุลยพินิจตีความโดยขาดความเข้าใจอย่างถ่องแท้อาจจะสร้างเงื่อนไขใหม่ในการแก้ปัญหาและอาจจะนำความขัดแย้งไปสู่ความรุนแรงของเหตุการณ์ได้

ความขัดแย้งตามแนวคิดพระพุทธศาสนานั้น แบ่งเป็น 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรก ความหมายของความขัดแย้งในแง่ของธรรมหมายถึง การที่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลมีความต้องการความเห็น การปฏิบัติค่านิยม และโครงสร้างที่มีความขัดกันไม่ลงรอยกัน ความหมายของความขัดแย้งในแง่ของธรรม มีหลายนัย กล่าวคือ ความบาดหมาง (ภณฺทน) การทะเลาะ (กลฺห) การแก่งแย่ง (วิคฺคห) การวิวาท (วิวาท) การมุ่งร้ายกัน (เมธคา) การถกเถียงกัน (โวหาร) และประเด็นที่สองความหมายในแง่ของวินัย หมายถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ที่เรียกว่าอธิกรณ์

สาเหตุแห่งความขัดแย้งสาเหตุแห่งความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา คือ ตัณหา หรือความทะยานอยาก ความต้องการสิ่งเสพปรนเปรอ เรียกว่า ตัณหา ที่มุ่งประสงค์เอาเวทนา และต้องการสิ่งสำหรับเอามาเสพสรวลเวทนาหรือสิ่งที่จะปรนเปรอตัวตน และความต้องการคุณภาพชีวิตเรียกว่า ฉันทะ (พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต) 2532 : 494)

เมื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาจะพบคำตอบใน 2 ประเด็นใหญ่ๆด้วยกัน ดังที่พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (2553 : 3-11) ได้วิเคราะห์และสรุปไว้ว่า

- เหตุปัจจัยภายในที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ได้แก่ “ปัญญจธรรม” กล่าวคือ ตัณหา ทิฏฐิ และมานะ (ขุ.ม. (บาลี) 29/74/157) ทั้งสามประการถือได้ว่า มีอิทธิพล และมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในบุคคล หรือกลุ่มบุคคล

- เหตุปัจจัยภายนอกที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งข้อเท็จจริง หรือข้อมูล, ผลประโยชน์ หรือความต้องการ, ความสัมพันธ์ และชาติพันธุ์

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ปรากฏเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและวิธีการจัดการความขัดแย้งในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งเรื่องชนชั้น ความขัดแย้งในฐานะเครื่องมือขัดเกลาทางสังคม หรือแม้แต่ความขัดแย้งในเชิงผลประโยชน์หรือสิทธิอำนาจ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงใช้วิธีการจัดการและบริหารความขัดแย้งในรูปแบบที่แตกต่างกัน

หลักการการบริหารจัดการความขัดแย้ง

ความขัดแย้งเป็นพฤติกรรมธรรมชาติ ที่เกิดขึ้นในทุกบริบท นับตั้งแต่บุคคลกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม องค์การ ประเทศชาติ และในความขัดแย้งเหล่านี้ เกิดขึ้นภายใต้บริบทและเงื่อนไขที่แตกต่างกัน ทั้งในส่วนชาติพันธุ์ ภาษา วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต ความเชื่อ ตั้งแต่ขนาดเล็กไปจนกระทั่งขนาดใหญ่ และในความขัดแย้งเหล่านี้ได้มีหลักการ วิธีการ ของนักสันติศึกษา นักเจรจา และอีกหลายบทบาทได้เสนอแนวทางในการสลาย ลดความขัดแย้งในระดับต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกัน หรือการประสานร่วมกันอย่างสันติภายใต้ความแตกต่างของลัทธิ ความเชื่อ ของศาสนาที่ตนเองนับถือ ส่วนในประเทศไทยนั้น ผู้คนส่วนใหญ่ล้วนเคารพ และศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยมีหลักการแนวคิดในการยุติหรือแก้ปัญหาความขัดแย้ง มีกรณีตัวอย่างของการพยายามเข้าไปยุติความรุนแรงที่จะเกิดขึ้น ทำให้ความรุนแรงคลายตัว มีท่าทีผ่อนปรนออกไป และการกระทำให้ลุล่วงหรือก้าวผ่านความขัดแย้งไปสู่ความไม่ขัดแย้ง

พระไพศาล วิสาโล (2549 : 5-6) ได้กล่าวว่า การบริหารความขัดแย้งเพื่อไม่ให้ความขัดแย้งนั้นยกระดับจนกลายเป็นการใช้ความรุนแรง “ไม่คิดเบียดเบียนมุ่งร้ายและไม่แบ่งฝ่าย เป็นเพื่อนร่วมโลก ที่รักสุขเกลียดทุกข์ มีรอยยิ้มและน้ำตาเหมือนกัน มองจุดร่วมระหว่างเรากับเขามีมากกว่าจุดต่าง” พระพุทธศาสนา มองสรรพสัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนร่วมเกิดแก่เจ็บตาย แต่ที่เป็นมุมมองพิเศษก็คือพระพุทธศาสนาเห็นว่าสรรพสัตว์ทุกตัวตนเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ จึงเกิดเมตตาจิตและมีความเห็นอกเห็นใจ ปรารถนาที่จะให้พ้นทุกข์หรือปลดปล่อยให้ทุเลาเบาบางลง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), (2551 : 297) กล่าวว่า พระพุทธศาสนามองการแก้ไขความขัดแย้งด้วยการมีสติ เพราะสติจะเป็นตัวควบคุมการกระทำ คำพูดและความรู้สึกนึกคิด ทำให้มีความสำรวมระวัง ไม่ทำผิดศีล เมื่อไม่ผิดศีลก็จะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ “เรียกว่ามนุษย์ธรรม คือ หลักธรรมที่ทำให้คนให้เป็นมนุษย์ได้แก่ ศีล 5” ปรากฏในคัมภีร์ อง.ติก. (20/125/372) ว่า มนุษยธรรมจึงเป็นหลักธรรมสากล ไม่ได้เจาะจงเฉพาะพุทธศาสนิกชนเท่านั้น แม้แต่ศาสนิกชนที่นับถือศาสนาอื่นก็สามารถปฏิบัติตามหลักศีล 5 ได้ “เพราะเจตนารมณ์ของศาสนาต้องการให้มีความรักความสามัคคีและการอยู่ร่วมกันได้โดยสันติ” พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงท่าทีของพระพุทธศาสนาต่อแนวทางสันติวิธีในการอยู่ร่วมกันว่า “ภิกษุพร้อมเพรียงกัน ชื่นชมกัน ไม่วิวาทกัน เป็นเหมือนน้ำนมกับน้ำ มองกันด้วยนัยน์ตาที่เปี่ยมด้วยความรัก” พุทธพจน์ลักษณะนี้ล้วนเป็นไปเพื่อสร้างสรรค์แนวทางการแก้ไขความขัดแย้งทั้งสิ้น และจุดยืนของพระพุทธศาสนาคือสันติ มองเพื่อนมนุษย์ด้วยเมตตา ในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย และเพื่อนร่วมทุกข์

พระพุทธศาสนาและแนวทางการบริหารจัดการความขัดแย้ง

บัญชา เฉลิมชัยกิจ (2549 : 87) ได้กล่าวว่า สถาบันพระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับสังคมในฐานะเป็นสถาบันขัดเกลาจิตใจพระพุทธศาสนามองขอบเขตของการบริหารจัดการความขัดแย้งค่อนข้างลึกกว่านักการบริหารจัดการความขัดแย้งทั่วไป เพราะการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาจะลงลึกไปถึงจิตใจ มองในเชิงอุปนัย คือ การสร้างสันติวิธีในรูปของปัจเจกชนเพื่อขยายผลไปสู่สังคม “โดยการที่มียึดมั่นในตัวตน มองตัวตนในฐานะเป็นเพียงเครื่องมือสำหรับทำตามปกติสุข สงบสันติแก่ตนเองและผู้อื่น ไม่เจือปนกิเลส ตัณหา อุปาทาน จะเป็นสันติสุข สันติภาพของโลกอย่างแท้จริง”

พระไพศาล วิสาโล (2549 : 109) กล่าวว่า หากมองในแง่แนวทางดำเนินชีวิตจะเห็นว่าพระพุทธเจ้าเป็นนักสันติวิธีจากประสบการณ์ตรง พระองค์ทรงใช้วิธีการเบียดเบียนมาก่อนที่จะทรงใช้ สันติวิธี ประสบการณ์ที่พระองค์ทรงอยู่ในเพศฆราวาสวิสัยทรงรู้สึกว่าการใช้ชีวิตเต็มไปด้วยความทุกข์ (กามสุขัลลิกานุโยค) จากนั้นทรงเสด็จออกบวชเพื่อแสวงหาวิธีการดับทุกข์ ทรงใช้วิธีการเบียดเบียนตัวเองด้วยการทรมานร่างกาย (อัตตกิลมณานุโยค) แต่ก็ไม่สามารถดับทุกข์ได้ จากนั้นก็ทรงใช้วิธีมีสมาธิปฏิบัติ ซึ่งเป็นวิธีการที่ไม่สุดโต่งข้างใดข้างหนึ่ง อันเป็นแนวทางสันติวิธี “สันติวิธีจึงเป็นทางสายกลางซึ่งอยู่ระหว่างทางสุดโต่งสองทาง คือ การยอมจำนนกับการใช้ความรุนแรง” เพราะพระพุทธเจ้าไม่ยอมจำนนให้กับความทุกข์และไม่ทรงเลือกวิธีการดับทุกข์ด้วยความรุนแรง จากนั้นเป็นต้นมาพระองค์ก็ทรงเผยแผ่แนวทางสันติวิธีเพื่อนำไปสู่สันติมาโดยตลอด สันติวิธีในโลกทัศน์ของพระพุทธศาสนาจึงมีทั้งสันติวิธีเชิงปัจเจกชนและสันติวิธีเชิงสังคม ในเชิงปัจเจกชนจะมุ่งไปสู่การดำเนินชีวิตด้วยกายสงบ วาจาสงบ ใจสงบ ส่วนเชิงสังคมก็ยกระดับจากปัจเจกชนไปสู่การปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคม ด้วยการควบคุมความอยากของคนในสังคมให้อยู่ในวงจำกัดตามแนวทางของศีล 5 โดยมุ่งประโยชน์สุขของคนในสังคมเป็นหลัก ลักษณะพิเศษของศีลในพุทธศาสนาทุกระดับจึงเป็นไปเพื่อความไม่เบียดเบียน “โดยมีสติเป็นตัวควบคุมเพื่อไม่ให้ล้นเข้าสู่การเบียดเบียนกัน” พุทธศาสนาจึงมีแนวทางปฏิบัติเพื่อดำเนินไปสู่สันติภาพ สามารถเปลี่ยนพฤติกรรมและความรู้สึกของมนุษย์ให้มีเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ “โดยไม่ปล่อยให้อัตตลักษณะทางเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา อุดมการณ์ มาเป็นเครื่องกีดขวางมนุษย์ออกจากกัน”

ม.อ. (ไทย) 14/41/50 บันทึกไว้ว่า ในสมัยที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่หมู่บ้านสามคาม แคว้นสักกะ เป็นช่วงที่นิครนถ์นาฏ-บุตรเจ้าลัทธิได้ตั้งแง่กรรมลง “ทำให้เกิดความขัดแย้งกันในหมู่ลูกศิษย์บริวารเกิดความเห็นแตกต่างกัน แตกความสามัคคีกัน แบ่งเป็น 2 ฝ่าย เกิดความบาดหมางทะเลาะวิวาทกัน ใช้หอกคือปากทิ่มแทงกัน” นำไปสู่ความแตกแยก พระพุทธเจ้าทรงนำเหตุการณ์นั้นมาสอนภิกษุว่าแนวทางการสอนของนิครนถ์นาฏบุตรไม่เป็นไปเพื่อสันติ จึงทำให้ลูกศิษย์ไม่มีดีแนวทางสันติวิธีในการแก้ไขปัญหา นอกจากหลักธรรมคำสอนและวิธีปฏิบัติของพระพุทธศาสนาจะเป็นไปเพื่อสันติแล้ว พระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญต่อสังคมในการบริหารความขัดแย้ง

ในวินิตวัตถุ วิ.มหา. (ไทย) 1/341/377 ได้กล่าวถึงสามภรรยาทะเลาะกัน ภรรยาจึงหนีไปอยู่กับแม่ตัวเอง ส่งผลกระทบต่อความอบอุ่นภายในครอบครัว แม้หมู่ญาติจะไกลเกลี่ยให้คืนดีกันอย่างไรก็ไม่สำเร็จ ต่อมา มีพระภิกษุรูปหนึ่งได้เข้าไปช่วยเหลือจนสามภรรยาคืนดีกันกลับมาคืนดีกันได้ การกระทำของท่านได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้า เพราะท่านใช้สันติวิธีในรูปแบบไกลเกลี่ยคนกลาง

ในกฎทนต์สูตร ที.ส. (ไทย) 9/338/131-132 พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับกฎทนต์ซึ่งเป็นผู้ปกครองหมู่บ้านชาณัมตว่า ในอดีตชาติที่พระองค์ทรงเสวยพระชาติเป็นปุโรหิตของพระเจ้ามหาวิชิตราช วันหนึ่ง เจ้ามหาวิชิตราชทรงดำริว่าพระองค์มีโภคทรัพย์ บริวารและเขตปกครองที่กว้างใหญ่ จึงมีพระประสงค์จะบูชามหาอายุเพื่อถวายแก่เทพเจ้า ปุโรหิตถวายบังคมว่าบ้านเมืองยังมีเสี้ยนหนาม มีการเบียดเบียน มีโจรปล้นบ้าน ดักจู่ในทางเปลี่ยว ทางที่ดีควรหาวิธีแก้ปัญหามานานแล้ว พระองค์ตรัสว่าจะปราบเสี้ยนหนามด้วยการประหาร จงจำปรับไหม ดำเนินโทษหรือเนรเทศ แต่ปุโรหิตแนะนำพระองค์ให้พระราชทานพันธุ์พืช อาหาร ให้แก่พลเมืองผู้ขยัน ในการเกษตรกรรมและการเลี้ยงปศุสัตว์ ขอให้พระราชทานต้นทุนให้แก่พลเมืองที่ขยันในการค้าขาย รวมทั้งขอให้

พระองค์พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ยืนในหน้าที่ เมื่อพระองค์ปฏิบัติตามทำให้ประชาชน ขวนขวายในหน้าที่การงานของตน ไม่เบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างร่มเย็น เป็นสุข และเป็นแนวทางในการนำกฎทันตะไปใช้ในการปกครองหมู่บ้านให้มีความสุขต่อไป

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (2548 : 82) ได้กล่าวถึง พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง คือ เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าทรงประกาศพระพุทธศาสนา จนทำให้พระเจ้าปเสนทิโกศลเกิดความเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่ง และทรงดำริว่าตระกูลศากยะของพระพุทธเจ้าเป็นตระกูลที่ประเสริฐ ทรงมีพระประสงค์จะเกี่ยวข้องกับตระกูล ศากยวงศ์ จึงส่งคณะทูตไปขอหญิงสาวที่มีเชื้อสายของศากยะมาอภิเษกสมรสกับพระองค์ ส่วนเจ้าศากยะเกิดความรังเกียจในสายเลือดตระกูลอื่นจึงได้นำหญิงฉันทาล ชื่อ วาสภัตติยา ส่งไปอภิเษกสมรสกับพระเจ้าปเสนทิโกศล โดยอ้างว่าเป็นเชื้อสายศากยะ ต่อมาได้ประสูติพระโอรสนามว่าวิฑูทกะ เมื่อเจ้าชายวิฑูทกะพระชนมายุได้ 16 พรรษา จึงได้เสด็จไปเยี่ยมพระญาติฝ่ายมารดา เมื่อพำนักอยู่ที่กรุงกบิลพัสดุ์ไม่นานจึงเสด็จกลับ ปรากฏว่า ทหารได้ลี้มอาวุธไว้จึงกลับไปเอาอาวุธ และได้เห็นเจ้าหน้าที่เฝ้าหน้ามณีนีมาล้งที่ประทับของพระองค์ พร้อมทั้งกันต้าวาลูกนางทาสมานั่งบนกระดานแผ่นนี้ทำให้เกิดเสนียด เมื่อเจ้าชายวิฑูทกะทรงทราบจึงพิโรธเดือดดาล คับแค้นพระทัยอย่างรุนแรง จึงได้ลั่นพระวาจาว่าจะเอาเลือดในลำคอของเจ้าศากยะเหล่านั้นมาล้างแผ่นกระดาน ที่พระองค์นั่ง ต่อมาเมื่อสถาปนาตนเองเป็นกษัตริย์ จึงยกทัพไปตีกรุงกบิลพัสดุ์ ในขณะนั้นพระพุทธเจ้าทรงทราบด้วยพระญาณ จึงเสด็จมานั่งประทับใต้ต้นไม้ที่ไม่มีร่มเงา เมื่อพระเจ้าวิฑูทกะเห็นดังนั้นจึงตรัสถามว่าทำไม พระองค์จึงมาประทับใต้ต้นไม้ที่ไม่มีร่มเงา ขอพระองค์ทรงเสด็จไปประทับใต้ต้นไม้ที่มีร่มเงาเถิด พระพุทธเจ้า ตรัสว่า “ช่างเถิดมหาบพิตร ชื่อว่าร่มเงาของหมู่ญาติเป็นของเย็น” ด้วยความเกรงพระทัยพระพุทธเจ้า พระเจ้าวิฑูทกะจึงไม่กล้าเดินทัพต่อไป เหตุการณ์ลักษณะนี้มักจะมีปรากฏให้เห็นอยู่ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา

การบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาจากการวิเคราะห์พระไตรปิฎก

รูปแบบการศึกษาศาสตร์ต่างๆ ในโลกนี้มีวิธีการศึกษาที่แตกต่างกันตามแนวคิดแห่ง ศาสตร์นั้นๆ ซึ่ง มีกระบวนการและวิธีการศึกษาตามฐานคิดของแต่ละศาสตร์ บางทีศาสตร์ เดียวกันก็แยกสาขาตามการแยกย่อย ของจุดประสงค์การศึกษาและตามความต้องการของผู้ ศึกษา จนกลายเป็นการแบ่งแยกฐานคิดและเป็นการศึกษา แบบแยกส่วน บางกลุ่มก็พยายามให้ ศึกษาแบบองค์รวมและเกิดการบูรณาการระหว่างสาขาวิชาของศาสตร์ต่างๆ (พระธรรมโกศาจารย์ ประยูร ธมฺมจิตโต, 2553 : 11) ในสถาบันอุดมศึกษา องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ได้ แทรกอยู่ในองค์ความรู้ของศาสตร์ต่างๆ ด้วยความเข้าใจว่า พระพุทธศาสนาจะส่งเสริมองค์ ความรู้ศาสตร์ต่างๆ นั้นให้เหมาะสมและสมบูรณ์ในบริบทสังคมไทย

การบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก จึงถูกนิยามการศึกษาและ ถูกปรับรูปแบบวิธีการศึกษาเพื่อให้บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ปัจจุบันทั้งศาสตร์ตะวันตกและตะวันออก บางที ผู้ศึกษาก็อาจเกิดความสับสน แม้แต่ในวงการการศึกษาพระพุทธศาสนา มีนักวิชาการและปราชญ์หลายท่าน ที่ อธิบายศัพท์ อธิบายความหมาย อธิบายกระบวนการศึกษา รูปแบบและวิธีการศึกษา พระพุทธศาสนา กับวิธีการ ศึกษาของศาสตร์สมัยใหม่แตกต่างกันไป ตามบริบทแห่งความคิดที่ แตกต่างกัน จนบางทีผู้กำลังศึกษาเกิดความ สับสนว่า รูปแบบวิธีการศึกษาพระพุทธศาสนา ที่แท้จริงเป็นอย่างไร เช่น ท่านพุทธทาส ภิกขุ ได้กล่าวไว้ว่า

“พระพุทธศาสนาที่อยู่ในรูปของวิธี การศึกษาเชิงปรัชญาไม่เกี่ยวกับทางปฏิบัติ เป็นเพียงทฤษฎี วิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาที่แท้ นั้นเป็นหลักปฏิบัติจริงๆ เพื่อพ้นทุกข์” (Buddhadasa Bhikkhu, 2010 : 31)

การศึกษอันเกิดจากการศึกษาวิเคราะห์ (Analysis) และการวิพากษ์วิจารณ์ (Criticism) แบบกระบวนการทางวิชาการสมัยใหม่ จะทำให้เกิดการสังเคราะห์ (Synthesis) ให้เกิดการสร้างสรค์องค์ความรู้ ตามกระบวนการศึกษา แบบพระพุทธศาสนาได้อย่างไร และเราจะควรหยิบเอาส่วนไหนของวิธีการศึกษาพระพุทธศาสนามาบูรณาการกับวิธีการศึกษาเชิงวิชาการสมัยใหม่ การนำเสนอเนื้อหาพระพุทธศาสนา ในรูปแบบเชิงวิชาการ จะทำให้กระบวนการศึกษาของพระพุทธศาสนาบิดเบือนจาก วัตถุประสงค์เดิมหรือไม่ งานวิจัยชิ้นนี้ ผู้ศึกษาต้องการจะมุ่งหาคำตอบและคำอธิบายเกี่ยวกับการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาจากการวิเคราะห์พระไตรปิฎก เพื่อนำมาเปรียบเทียบรูปแบบวิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการในรูปแบบต่างๆ ว่ามี ลักษณะเป็นอย่างไร เพื่อเป็นประโยชน์ให้กับวงวิชาการในสาขาพระพุทธศาสนา และปรัชญาในสังคมไทย

วัตถุประสงค์การวิจัย :

1. เพื่อศึกษาหลักการและกระบวนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
2. เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาและหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการความขัดแย้ง

วิธีดำเนินการวิจัย

แหล่งข้อมูลการวิจัย : พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาฯ จำนวน 45 เล่ม ซึ่งจัดแบ่งเป็น 3 คัมภีร์ หรือ 3 ปิฎก คือ วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก และอภิธรรมปิฎก โดยวินัยปิฎกจัดเรียกว่า “พระวินัย” ส่วนอีกสองปิฎกเรียกว่า “พระธรรม” หรือ เรียกวมทั้ง 3 ปิฎกว่า “พระธรรมวินัย” ซึ่งเป็นคัมภีร์หลัก และคัมภีร์ชั้นรองต่างๆ ที่เรียกว่า อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา

เครื่องมือการวิจัย : เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แบบวิเคราะห์เอกสาร

การรวบรวมข้อมูล : การกำหนดวิธีรวบรวมข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ มีลักษณะของข้อมูลที่ใช้เพื่อตอบคำถามวิจัยหลายลักษณะ แนวในการเก็บรวบรวมข้อมูลจึงกำหนดแยกเป็น 3 ส่วน คือ

1. การศึกษาหลักการและกระบวนการบริหารจัดการความขัดแย้งเพื่อตอบคำถามการวิจัยข้อที่ 1 จะรวบรวมข้อมูลโดยการอ่านลักษณะวิเคราะห์แบบอุปนัย โดยมีขอบเขตหัวข้อที่กำหนดในกรอบแนวคิดการวิจัยเป็นแนวในเบื้องต้น เพื่อวิเคราะห์สร้างข้อสรุปย่อยและเตรียมเพื่อการวิเคราะห์แบบสร้างข้อสรุปรวมต่อไป โดยแหล่งข้อมูลส่วนนี้มีเน้นที่ คัมภีร์พระไตรปิฎก การรวบรวมข้อมูลมีลำดับขั้นตอนที่สำคัญคือ

- 1) กำหนดหัวข้อเรื่อง ตามเนื้อหาในกรอบแนวคิดในการวิจัย

- 2) ทำการอ่านวิเคราะห์ และลงบันทึกข้อมูลย่อยๆ พร้อมแหล่งอ้างอิงในคัมภีร์ ลงในกระดาษการ์ด แล้วลงหัวข้อเรื่องดัชนีกำกับ

3) รวบรวมจัดหมวดหมู่ข้อมูลย่อย เพื่อนำไปวิเคราะห์ตามวิธีวิเคราะห์เป็นลำดับไปทั้งในแต่ละช่วงและโดยรวม

2. การศึกษารูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาและหลักธรรม เพื่อตอบคำถามการวิจัยข้อที่ 2 แหล่งข้อมูลที่จะเน้นรวบรวมคือ พระไตรปิฎก รวบรวมโดยการอ่านตามลำดับของข้อมูล การอ่านเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น จะเป็นลักษณะการอ่านเพื่อวิเคราะห์เนื้อหา และการวิเคราะห์แบบสร้างข้อสรุป โดยมีขั้นตอนสำคัญในการรวบรวมข้อมูล คือ

1) กำหนดหัวข้อเรื่องตามกรอบแนวคิดการวิจัยเพื่อความชัดเจน และสะดวกในการลงบันทึกรวบรวมข้อมูล

2) ดำเนินการอ่านข้อมูลไปตามลำดับของแต่ละคัมภีร์ เมื่อพบเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่บ่งบอกถึงสภาพของปัญหาความขัดแย้ง จึงอ่านโดยละเอียดเพื่อลงข้อมูลเหตุการณ์นั้นในตารางรวบรวมข้อมูล

3) เมื่อรวบรวมข้อมูลได้จำนวนหนึ่งจึงเริ่มจัดหมวดหมู่ และจำแนกชนิดข้อมูลขององค์ประกอบ การแก้ไขปัญหาแต่ละอย่างที่เกี่ยวข้องและรวบรวมข้อมูลลักษณะนี้ต่อไปจนหมด

4) นำข้อมูลทุกส่วนมาจัดระบบวิเคราะห์และดำเนินการวิเคราะห์เพื่อคำถามการวิจัยต่อไป

3. การศึกษาแนวทางการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการความขัดแย้งเพื่อตอบคำถามการวิจัยข้อที่ 3 จะเป็นลักษณะการนำเนื้อหาที่ผ่านการอ่านวิเคราะห์แล้ว มาสังเคราะห์เพื่อสร้างข้อสรุป และแนวทางการนำไปประยุกต์ใช้ต่อไป

วิธีวิเคราะห์ข้อมูล : สำหรับวิธีวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้ระเบียบวิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นส่วนเบื้องต้น เพื่อรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณให้เห็นภาพรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการวิเคราะห์เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหา โดยมีหลักแนวการวิเคราะห์เนื้อหาที่สำคัญคือ (Webber,1990)

1) กำหนดลักษณะเนื้อหาที่ทำการวิเคราะห์ เป็นลักษณะนิยามเชิงปฏิบัติการหรือการกำหนดกรอบเนื้อหาการวิเคราะห์ดังที่กำหนดไว้ข้างต้น เพื่อพยายามให้เกิดการวิเคราะห์ที่เป็นภาวะวิสัย (Objective) มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

2) กำหนดแนวระบบการดำเนินการวิเคราะห์ ซึ่งการวิจัยนี้จะสัมพันธ์ใกล้ชิดกับแนวการเก็บรวบรวมข้อมูลดังรายละเอียดข้างต้น กล่าวคือ มีการกำหนดขอบเขตเนื้อหา และแหล่งข้อมูลวิเคราะห์ กำหนดลักษณะขั้นตอนการวิเคราะห์ การรวบรวมผลในแต่ละส่วน และแนวการตรวจสอบความน่าเชื่อถือในแต่ละส่วนดังจะกล่าวต่อไป

ผลของการวิเคราะห์เนื้อหาจะทำให้เห็นภาพความถี่ของข้อมูลที่พบ ซึ่งส่วนนี้จะทำให้เห็นภาพชัดของเหตุการณ์แก้ไขปัญหา ที่ทำให้มีความชัดเจนในการสรุปในขั้นตอนต่อไป ส่วนบางกรณีที่พบโดยมีความถี่น้อยหรือแม้พบเหตุการณ์เพียงครั้งเดียว ก็มีใช้ผู้วิจัยจะละเลย เพราะไม่มีความชัดเจนเชิงปริมาณ แต่ผู้วิจัยจะวินิจฉัยในรายละเอียดและเทียบเคียงกับข้อสังเกตอื่นๆ เช่น ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาในธรรมวินัย จะเป็นการวิเคราะห์ที่ช่วยสนับสนุนหรือเสริมการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ซึ่งเป็นวิธีวิเคราะห์หลักของการวิจัยนี้ ดังจะได้กล่าวในวิธีการวิเคราะห์ต่อจากนี้

ระเบียบการวิเคราะห์ที่เป็นหลักของการวิจัยนี้ ดังที่เกริ่นข้างต้น คือ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป (สุภางค์ จันทวนิช 2533 ; 130) ระเบียบวิธีนี้ใช้เป็นหลักในการวิเคราะห์ลักษณะการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปมีขั้นตอนหรือวิธีการย่อยสำคัญ 3 วิธี คือ

1) การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์เอกสารหรือข้อมูล ที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลที่มีลักษณะเป็นเหตุการณ์หรือเป็นรูปธรรม โดยนำข้อมูลที่ได้มาตีความสรุปเบื้องต้นเพื่อตรวจสอบต่อไป ซึ่งอาจเป็นขั้นย่อยต้นๆ ที่จะนำข้อมูลสรุปนี้ดำเนินการวิเคราะห์ขั้นตอนต่อไป

2) การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดของข้อมูล (Typological Analysis) เป็นการดำเนินการแยกหรือจำแนกข้อมูลเป็นกลุ่มๆ หรือชนิด อาจเป็นตามลักษณะแนวคิดทฤษฎีหรือขอบเขตการวิจัยที่กำหนดไว้

3) การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) คือ การนำข้อมูลทีผ่านวิธีการขั้นต้นมาเปรียบเทียบกัน เพื่อหาความสัมพันธ์ซึ่งอาจกำหนดเป็นตารางหาความสัมพันธ์หรือแผนผังความสัมพันธ์ เพื่อนำไปสู่การสร้างข้อสรุปเชิงหลักการหรือข้อสรุปเชิงนามธรรมต่างๆ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

1) หลักการและกระบวนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา : วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก พบว่า

พระพุทธองค์ทรงแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในกรณีต่างๆ เพื่อลดการสูญเสีย ขจัดปัญหาความขัดแย้งทั้งในส่วนบุคคลและส่วนรวม ให้คลี่คลาย สงบลงได้ หันกลับมาสามัคคี รักใคร่กลมเกลียว ประองดองกันเช่นเดิม ด้วยวิธีการที่หลากหลาย และได้นำเอาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีของตะวันตกมาบูรณาการกับแนวคิดทางตะวันออกด้วย เพื่ออธิบายกระบวนการแก้ไขปัญหาให้เห็นเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้า จากเอกสารที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้ว พบว่าพระพุทธองค์ทรงแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการทั้งหมด 15 วิธี ดังนี้ 1) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการลงโทษ ยกตัวอย่างเช่น กรณีของพระภิกษุเมืองโกสัมพี เป็นต้น 2) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการบัญญัติพระวินัย ยกตัวอย่างเช่น กรณีของพระสาละวะ เป็นต้น 3) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการพึ่งพาตนเอง ยกตัวอย่างเช่น กรณีของพระ จูฬบันถก เป็นต้น 4) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการใช้สติปัญญา ยกตัวอย่างเช่น กรณีของพระวังคีสะ เป็นต้น 5) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการวางตัวเป็นกลาง ยกตัวอย่างเช่น กรณีของพระเจ้าวิทูทกะ เป็นต้น 6) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการใช้อิทธิปาฏิหาริย์ ยกตัวอย่างเช่น กรณีของพระอรุเวลกัสสปะ เป็นต้น 7) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการเผชิญหน้า ยกตัวอย่างเช่น กรณีของพระนางมาคันติยา เป็นต้น 8) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการหลีกเลี่ยง ยกตัวอย่างเช่น กรณีของพระภัททวัคคีย์ เป็นต้น 9) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการเจรจา ยกตัวอย่างเช่น กรณีของนางกาลสิยักษิณี เป็นต้น 10) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการประนีประนอม ยกตัวอย่างเช่น กรณีแม่น้ำโรหิณี เป็นต้น 11) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการให้รางวัล ยกตัวอย่างเช่น กรณีของพระนันทะ เป็นต้น 12) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการใช้กุศโลบาย ยกตัวอย่างเช่น กรณีของพระนางรูปนันทา เป็นต้น 13) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการพิสูจน์ความจริง ยกตัวอย่างเช่น กรณีของนางปฐาจารา เป็นต้น 14) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการใช้อิทธิพลแห่งธรรมชาติ ยกตัวอย่างเช่น กรณีของนางกิสาคโคตมิ เป็นต้น 15) วิธีการแก้ไขปัญหาโดยการใช้หลักศาสนาและวัฒนธรรม ยกตัวอย่างเช่น กรณีของพระติสสะ เป็นต้น

2) รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาและหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก : วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก พบว่า

รูปแบบวิธีคิดแบบแก้ปัญหา หรือวิธีคิดแบบอริยสัจสี่ เป็นวิธีคิดที่ต่อเนื่องจากวิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดานั่นเอง คือ เมื่อเข้าใจจิตธรรมดาของสิ่งทั้งหลายวางใจได้และตกลงใจว่าจะแก้ปัญหาที่ตัวเหตุตัวปัจจัย จากนั้นก็ดำเนินความคิดต่อไปตามวิธีคิดแบบอริยสัจสี่นี้ วิธีคิดแบบนี้มีหลักการสำคัญคือ การเริ่มต้นจากปัญหาหรือทุกข์โดยกำหนดรู้ ทำความเข้าใจปัญหาหรือความทุกข์ให้ชัดเจน แล้วสืบค้นหาสาเหตุเพื่อเตรียมแก้ปัญหาพร้อมกันนั้นก็กำหนดเป้าหมายของตนให้แน่ชัดว่าคืออะไร จะเป็นไปได้หรือไม่ จะเป็นไปได้อย่างไร แล้วคิดวางวิธีปฏิบัติที่จะกำจัดสาเหตุของปัญหาโดยสอดคล้องกับการที่จะบรรลุจุดหมายที่ได้กำหนดไว้นั้น ทั้งนี้อาจจัดวางเป็นขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดรู้ คือ แจกแจงแกลงปัญหา ทำความเข้าใจปัญหา สภาพและขอบเขตของปัญหาให้เข้าใจชัดเจนว่าเป็นอะไร คืออะไร เป็นที่ตรงไหนเหมือนแพทย์ตรวจดูอาการของโรค ดูความผิดปกติของร่างกาย วินิจฉัยให้รู้ว่าเป็นอะไร ที่ตรงไหน รู้เข้าใจโรคและร่างกายเฉพาะอย่างยิ่งส่วนซึ่งเป็นที่ตั้งของโรคให้ชัดเจน(ทุกข์)

ขั้นที่ 2 สืบสวนเหตุแห่งทุกข์ที่จะพึงละ คือ วิเคราะห์ค้นหามูลเหตุหรือต้นตอของปัญหาซึ่งจะองแก้ไขกำจัดหรือทำให้หมดสิ้นไป ตามปกติขั้นนี้ตรงกับวิธีคิดแบบที่ 1 คือ วิธีคิดแบบปัจจัยการนั่นเอง เหมือนแพทย์ค้นหาสมุติฐานของโรค หาสาเหตุของโรค ซึ่งจะนำไปสู่การรักษาที่ถูกต้องตรงจุด มิใช่รักษาแต่เพียงอาการ (สาเหตุแห่งทุกข์)

ขั้นที่ 3 เล็งหมายชัดซึ่งการดับทุกข์ที่จะทำให้สำเร็จ คือ เล็งเห็นชัดเจนถึงภาวะปราศจากปัญญาซึ่งมุ่งหมายว่าคืออะไร เป็นไปได้จริงหรือไม่ อย่างไร มีความชัดเจนเกี่ยวกับเป้าหมายและหลักการทั่วไป หรือตัวกระบวนการของการแก้ปัญหาก่อนที่จะวางรายละเอียดและกลวิธีปลีกย่อยในขั้นดำเนินการ เหมือนแพทย์รู้ว่าโรคนั้นๆรักษาได้ มองเห็นกระบวนการของโรคชัดเจนว่าจะหายไปได้อย่างไร (ความดับทุกข์)

ขั้นที่ 4 จัดวางวิธีการดับทุกข์ที่จะต้องปฏิบัติ คือ เมื่อมีความชัดเจนเกี่ยวกับเป้าหมายและหลักการทั่วไปแล้ว ก็กำหนดวางวิธีการ แผนการและรายการที่จะต้องทำในการที่จะแก้ไขกำจัดสาเหตุของปัญหาให้สำเร็จ โดยสอดคล้องกับเป้าหมายและหลักการทั่วไปนั้นเพื่อเตรียมแก้ไขปัญหาลงต่อไป (หนทางแห่งความดับทุกข์)

อริยสัจ 4 เป็นวิธีการจัดการกับความขัดแย้งวิธีหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการที่น่าจะมีการสูญเสียน้อยที่สุด ทั้งระยะสั้นระยะยาว ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ผิดกับการใช้ความรุนแรง ซึ่งทุกฝ่ายอ้างว่าเป็นวิธีการสุดท้าย ซึ่งบางกรณีสามารถบรรลุผลในระยะสั้นเป็นรูปธรรมชัดเจน แต่หากความขัดแย้งดำรงอยู่เพียงแต่ถูกกดไว้ โอกาสที่จะเกิดความรุนแรงในระยะยาวย่อมมีอยู่ ส่วนในทางนามธรรม เช่น ความเข้าใจอันดีความสามัคคีปรองดอง นั้นย่อมเกิดขึ้นได้ยากด้วยวิถีความรุนแรง เพราะความเชื่อว่าจะให้ผลที่ยั่งยืนและเป็นไปตามหลักจริยธรรม หรือศาสนธรรม ซึ่งล้วนเป็นไปตามหลักการบริหารเพื่อลดความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง

หลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พบว่า พระพุทธองค์ได้ทรงใช้หลักการหรือหลักธรรมเพียงข้อใดข้อหนึ่งเท่านั้นแก้ไขปัญหาก หากแต่ปรากฏว่าพระพุทธองค์ได้ทรงใช้หลักธรรมอื่นๆ มาสนับสนุนและแก้ไขปัญหากที่เกิดขึ้นอีกด้วย ได้แก่ 1) หลักขันติธรรม 2) หลักสามัคคีธรรม 3) หลักไตรสิกขา 3 4)หลักวจีสุจริต 4 5) หลักพละ 4 6) หลักพรหมวิหาร 4 7) หลักขรวาสธรรม 4 8) หลักสังคหวัตถุ 4 9) หลักจักรวรรดิวัตร 5, 12 10) หลักสาราณียธรรม 6 11) หลักโยนิโสมนสิการ 10 และ 12) หลักกาลามสูตร 10 เป็นต้น

3) แนวทางการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการความขัดแย้ง พบว่า หลักธรรมที่สนับสนุนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพุทธศาสนาเท่าที่สืบค้นได้จากพระไตรปิฎก สามารถนำมาบูรณาการใช้เป็นพุทธวิธีในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ให้ยุติลง สร้างสันติสุข สันติภาพขึ้นมาทดแทน เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้สรุปแนวคิดวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยใช้หลักธรรมมาบูรณาการให้เข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ จำแนกออกเป็น 4 หมวด ดังนี้

1. พื้นฐานการดำเนินชีวิต ความมองความขัดแย้งเป็นเพียงปรากฏการณ์ แปลว่าเมื่อเกิดความขัดแย้งภายในการทำงาน จึงมองต่อไปได้ว่า ธรรมชาติของความโกรธ ความขัดแย้งในการทำงานร่วมกันเป็นเรื่องปกติ ไม่ได้พิสดารหรือแปลกอย่างไร เมื่อมาสู่ท่าทีแบบชาวพุทธดังกรณีพระพุทธเจ้าถูกพราหมณ์ด่าแต่พระองค์ไม่รับคำด่า ดังปรากฏใน “อภิกษุสูตร” เป็นพุทธพจน์ที่ว่า “ท่านด่าเราผู้ไม่ด่าอยู่ ท่านโกรธเราผู้ไม่โกรธอยู่ ท่านหมายมั่นเราผู้ไม่หมายมั่นอยู่ เราไม่รับเรื่องมีการด่าเป็นต้นของท่านนั้น ดูก่อนพราหมณ์ เรื่องมีการด่าเป็นต้นนั้นก็เป็นของท่านผู้เดียว” (ส.ส. (ไทย) 15/188/266) ดังที่เราได้ยินบ่อย ๆ ว่า “ผลไม้ที่เจ้าบ้านนำมาเลี้ยงแขกแขกไม่กินผลไม้จะเป็นของใคร” คำแล้วไม่ด่าตอบไม่โต้ใจ ไม่รับคำด่านั้นก็เป็นเจ้าของผู้ด่านั่นเอง พระพุทธเจ้าใช้วิธีการมองสิ่งเหล่านั้นเป็นเพียงปรากฏการณ์ และไม่รับต่อความขัดแย้ง หรือคำด่า บริภาษ อันหมายถึงความโกรธ เกลียดพยาบาท และดำเนินชีวิตทำหน้าที่ต่อไป หรือทำหน้าที่ตามภาระงานต่อไป ให้มีมุมมองต่อความขัดแย้งเป็นเพียงปรากฏการณ์ด้วยท่าทีแบบ “เกิดขึ้น-มีอยู่-และสลายไป” รวมไปถึงเหตุการณ์ที่ปรากฏใน “ปุณณสูตร” ที่กล่าวถึงเหตุการณ์ของพระปุณณะกับท่าทีต่อความรุนแรง โดยเป็นวิธีการยุติความรุนแรง ที่ไม่ “สะท้อนกลับ” ดังจะเห็นว่า “เขาด่า ดีกว่าเขาทำร้าย ทำร้ายดีกว่าเขา ถ้ามันจะถูกฆ่าก็ถือว่าเป็นการสละร่างกายเพื่อหลีกเลี่ยงร่างกายอันเป็นทุกข์ไปเสียได้” (ส.สพ. (ไทย) 18/10/112-117)

ดังนั้นพฤติกรรมแบบนี้เป็นท่าทีแบบชาวพุทธ คือ “การวาง” และ “เฉย” อย่างเข้าใจ เมื่อนำแนวคิดทางพระพุทธศาสนาในท่าทีแบบนี้มาใช้ อาจเทียบเคียงได้ว่า กรณีมีการประชุมจะได้แย้งในภาระงานที่เกิดขึ้นอาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ และต้องมีผลเป็นการต่างอย่างสร้างสรรค์ได้ แต่ “ต้อง” จบ โดยให้ถือเป็นเพียงปรากฏการณ์ ขัดแย้ง เห็นต่างได้ แต่งานต้องเดิน เมื่อมีความขัดแย้งในงาน ผู้ปฏิบัติจึงต้องรู้จักวางท่าทีต่อความขัดแย้งภายในองค์การให้ถูกต้อง งานเป็นงาน หรืองานต้องไม่สัมพันธ์กับความเป็นส่วนตัว จนกลายเป็นเสียทั้งงานและเสียทั้งคน

2. พัฒนาคุณภาพชีวิต มองความขัดแย้งในองค์การเป็นการพัฒนาคุณธรรมภายใน แปลว่าต้องใช้ความอดทน และข้ามผ่านความขัดแย้ง ความโกรธ พยาบาท อาฆาต ดังกรณีที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปยังโกสัมพีนางมาคันธียาที่มีความแค้นกับพระพุทธเจ้าได้ให้หมหาดเล็กไปว่าจ้างชาวบ้าน มารุมด่าพระพุทธเจ้า เยี่ยงอย่างจาริกไปสถานที่แห่งใดในเมืองนี้ ก็ถูกด่าประจาน ประณาม จนพระอานนท์ทูลให้พระพุทธเจ้าเสด็จไปยังที่อื่น พระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบพระอานนท์ว่า “ถ้าไปเมืองอื่น และคนในเมืองนั้น ด่าและบริภาษเรา เหมือนที่นี่ เราจะไปที่ไหนต่อ” พระอานนท์ตอบว่า “เราก็คงไปที่เมืองอื่น” พระพุทธเจ้าถามอีกว่า “ถ้าคนในเมืองนั้นยังด่าและบริภาษเราอีก จะไปที่ไหนต่อ” พระอานนท์ตอบอีกว่า “ก็จะไปเมืองอื่นอีก ที่คนไม่ด่าไม่บริภาษเรา” พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เรื่องเกิดที่นี่ และเรื่องทั้งหมดก็จะจบลงที่นี่ เราจะไม่ไปไหน ถ้าเราชนะที่นี่ได้ ที่ไหนๆเราก็คงไม่แพ้คนในเมืองนั้นพากันด่าพากันบริภาษพระพุทธเจ้ากับพระอานนท์เป็นเวลาเจ็ดวัน” เมื่อชาวเมืองหามูลใส่ร้ายไม่ได้ เรื่อง

ก็จบลงถ้าสรุปความสั้น ๆ ได้ว่า “หนีจะหนีอยู่ล้าไป” แปลว่าการจัดการความขัดแย้งเห็นต่างเหตุต้องดับที่เหตุ ในทางตรงกันข้ามถ้าไม่ข้ามผ่าน ความโกรธ อาฆาต พยาบาทนั้น ก็จะเป็นทั้งอาวุธที่ทำลายคนอื่น หรือคู่ขัดแย้ง ดังกรณีวิพทูทะกับการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ตากยวงค์ ความขัดแย้งได้กลายเป็นเครื่องทำลายที่ทรงอำนาจ และในเวลาเดียวกัน ความขัดแย้งนั้นก็ทำลาย คู่ขัดแย้งนั้นให้ได้พบกับความสูญเสีย หรือเสียหาย หรือเป็นความเสียหายตามมา ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ความโกรธ ซึ่งมีรากเป็นพิษ มียอดหวาน”(ส.ส. (ไทย) 15/71/79)

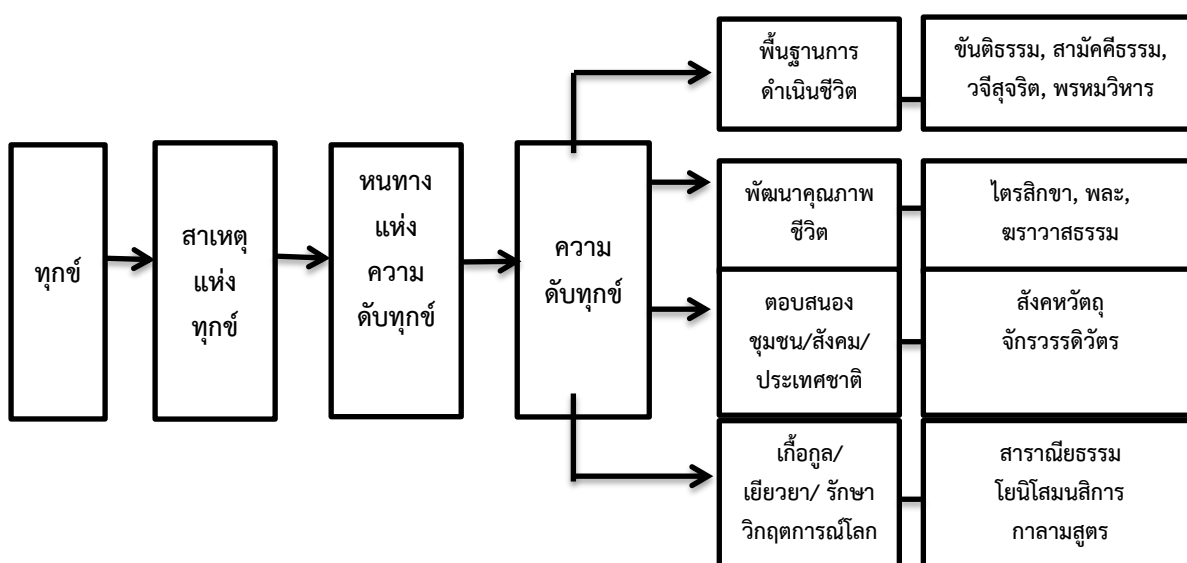
ฉะนั้นการข้ามผ่านด้วยความอดทน และพยายามทำให้เป็นเพียงปรากฏการณ์ จึงเป็นความจำเป็น และมีความหมายเป็นความสงบ หรือความสุขอันจะพึงเกิดขึ้น ในทางกลับกันถ้าไม่ปฏิบัติ หรือปฏิบัติได้ผลก็จะเกิดขึ้นในทางตรงกันข้าม ดังนั้นการพัฒนาคุณธรรมภายใน ผ่านความอดทน ระวังความโกรธให้เป็นไมโกรธ จนไม่ให้เป็นไปเป็นพยาบาท อาฆาต จึงมีความหมายเป็นการพัฒนาองค์คุณภายในของพนักงาน หรือบุคลากร ย่อมมีความหมายเป็นการลด ขจัด หรือยุติข้อขัดแย้งในองค์กรได้ด้วยเช่นกัน เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันความขัดแย้งอย่างเข้าใจและวางท่าทีต่อความขัดแย้งได้อย่างเหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนองค์การในภาพรวมได้

3. ตอบสนองชุมชน/สังคม/ประเทศชาติ กล่าวคือ การใช้ความขัดแย้ง แข่งขัน ไปสู่การแข่งกันทำงาน เพื่อเป้าหมายของงาน หมายถึง ในทุกองค์การ การแข่งขันเป็นองค์ประกอบร่วมของการจัดการภายใน แต่ในเวลาเดียวกัน การแข่งขันอย่างสร้างสรรค์ โปร่งใส ตรวจสอบได้ และเป็นการแข่งขันบนหลักการที่ถูกต้อง และเป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดขององค์การเป็นสำคัญ ดังนั้นต้องแปลงความขัดแย้งให้เป็นการแข่งขัน ที่โปร่งใส หรือเป็นไปตามเจตจำนงขององค์การ รวมทั้งเป็นไปเพื่อประโยชน์ของสมาชิกในองค์การเป็นสำคัญ

ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เอโส หิ อุตฺตริตโร ภาราวโห รุณฺโธโร โย ปเรสาธิปนนานํ สยํ สนาตุมรหติ” มีใจความว่า “ผู้ใดเมื่อคนเหล่าอื่นขัดแย้งกันอยู่ ตนเองเป็นผู้ประสานให้พวกเขาดีกัน ผู้นั้นคือคนรับภาระและจัดการธุระที่ยอดเยี่ยม” (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549 : 27) ในความหมายก็คือการไกล่เกลี่ยประสานความขัดแย้งเพื่อเป้าหมายของงาน เป็นภาระสำคัญของสมาชิกในองค์การ เมื่อสามารถขับเคลื่อนการทำงาน สลายหรือความขัดแย้งได้ แล้วพัฒนางานจากความขัดแย้งหรือสร้างแรงจูงใจ แรงขับในความแตกต่างให้เป็นประสิทธิภาพในการทำงานก็ย่อมจะเป็นประโยชน์กับองค์การได้

4. เกื้อกูล/เยียวยา/รักษาวิกฤตการณ์โลก หมายถึง การแก้ไขความขัดแย้งต้องยึดหลักการธรรมาภิบาล และเป้าหมายสูงสุดขององค์การ เมื่อถึงที่สุดจะขัดแย้งหรือแข่งขันด้วยเรื่องอันใด ต้องไปจบที่หลักการ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “นาหิ ภิกขเว โลเกนะ วิวาทมิ” เป็นต้น แปลความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราตลาดตย่อมไม่ขัดแย้งกับชาวโลก แต่ชาวโลกย่อมขัดแย้งกับเรา ธรรมาที่ย่อมไม่ขัดแย้งกับใคร ๆ ในโลก” (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549 : 27) หลักการของพระพุทธศาสนาเป็นหลักการที่สอดคล้องกับธรรมชาติ และความจริงของธรรมชาติ แต่อาจขัดแย้งกับแนวคิด หรือพฤติกรรมธรรมชาติของมนุษย์หรือไหลไปตามธรรมชาติโดยไม่พยายามปลดปล่อย หรือกระทำให้เกิด หรือดำเนินการเป็นไปตามความเหมาะสมแต่ประการใดไม่

ความขัดแย้งในองค์การสิ่งสำคัญ ที่จะต้องแก้ไข หรือบรรเทาให้ยุติหรือหมดไป โดยให้แก้ไขความขัดแย้ง ผ่านการยึดถือ “กฎ-เกณฑ์-กติกา-หลักการ” ที่ถูกต้อง และเป็นประโยชน์สำหรับทุกคน อย่างไม่เลือกปฏิบัติ เป็นหลักการกลาง หรือเจตจำนงขององค์การเป็นสิ่งสำคัญ อาจรวมไปถึง “ธรรมาภิบาล” หรือคุณภาพขององค์การต่อหลักการที่ถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้ยก “ธรรมวินัย” เป็นธรรมนูญสูงสุดขององค์การ หลังพระพุทธองค์ทรงปรินิพพานแล้ว ดังนั้นการก้าวข้ามความขัดแย้งต้องให้ความสำคัญกับหลักการ เช่น เราขัดกันด้วยเรื่องอะไร แต่เมื่อถึงที่สุดต้องไปจบที่หลักการกลาง หลักการสากล เป็นที่ยอมรับขององค์การ ถ้าในทางพระธรรมวินัย จะมีคำว่า “ธรรมยุติ” หรือยุติด้วยหลักการที่ถูกต้องคือพระธรรมวินัย อันรวมไปถึงการใช้หลักคิดสากลเป็นเครื่องยุติปัญหาข้อขัดแย้งเหล่านั้น ดังแผนภาพต่อไปนี้

การอภิปรายผล

1. หลักการและกระบวนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกพบว่า พระพุทธองค์ทรงแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในกรณีต่างๆ เพื่อลดการสูญเสีย ขจัดปัญหาคความขัดแย้ง ทั้งในส่วนบุคคลและส่วนรวม ให้คลี่คลาย สงบลงได้ หันกลับมาสามัคคี รักใคร่กลมเกลียว ประองตองกันเช่นเดิม ด้วยวิธีการที่หลากหลายสอดคล้องกับทัศนะของปัญญา เฉลิมชัยกิจ (2549 : 87) ได้กล่าวว่า พระพุทธศาสนามองขอบเขตของการบริหารจัดการความขัดแย้งค่อนข้างลึกกว่านักการบริหารจัดการความขัดแย้งทั่วไป เพราะการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาจะลงลึกไปถึงจิตใจ มองในเชิงอุปนัย คือ การสร้างสันติวิธีในรูปของปัจเจกชนเพื่อขยายผลไปสู่สังคม “โดยการที่ไม่ยึดมั่นในตัวตน มองตัวตนในฐานะเป็นเพียงเครื่องมือสำหรับทำตามปกติสุข สงบสันติแก่ตนเองและผู้อื่น ไม่เจือปนกิเลส ตัณหา อุปาทาน จะเป็นสันติสุข สันติภาพของโลกอย่างแท้จริง”

2. รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาและหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พบว่า รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนามี 4 รูปแบบ ประกอบด้วย 1) รูปแบบของไตรสิกขา 2) รูปแบบของโอวาท 3) รูปแบบของพรหมวิหาร 4 และ 4) รูปแบบอริยสัจ 4 แต่ในงานวิจัยนี้จะใช้รูปแบบของอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ (ทุกข์) สาเหตุแห่งทุกข์ (สมุทัย) ความดับทุกข์ (นิโรธ) และหนทางแห่งความดับทุกข์ (มรรค) และหลักธรรมที่นำมาสนับสนุนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาให้เกิดผลสัมฤทธิ์ ประกอบด้วยหลักธรรมดังต่อไปนี้ 1) หลักขันติธรรม 2) หลักสามัคคี 3) หลักไตรสิกขา 4) หลักวจีสุจริต 5) หลักพละ 6) หลักพรหมวิหาร 7) หลักขรรยาวาสนธรรม 8) หลักสังคหวัตถุ 9) หลักจักรวรรดิวัตร 10) หลักสาราณียธรรม 11) หลักโยนิโสมนสิการ และ 12) หลักกาลามสูตร สอดคล้องกับผลงานวิจัยของเศรษฐินันท์ ศิริสกุล เขมทัต. (2559 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องปรัชญาแนวพุทธ: การแก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง พบว่า ความขัดแย้งมีสาเหตุเกิดจากตัวบุคคลเป็นหลักสำคัญ การแก้ปัญหาจึงจำเป็นต้องแก้ที่ต้นเหตุหรือสาเหตุของปัญหาที่ทำให้เกิดทุกข์ คือ ความขัดแย้ง ดังนั้น หลักอริยสัจ 4 ตามปรัชญาแนวพุทธ คือ วิธีการมองปัญหา และการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ (system thinking) และการแก้ปัญหาทางการเมืองด้วยแนวทางเช่นนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจ หลักและวิธีคิดอย่างถูกต้อง เป็นระบบด้วยการปลูกฝังให้คนในสังคมได้เข้าถึง คุณธรรม ตามหลักปรัชญาแนวพุทธ ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ภาครัฐควรให้ความสนใจ ส่งเสริม สนับสนุน การนำ ปรัชญาแนวพุทธมาเป็นพื้นฐาน และเพื่อการพัฒนาไปสู่การแก้ปัญหาความขัดแย้ง ทางการเมืองที่ยั่งยืน และมี ประสิทธิภาพต่อไป

3. แนวทางการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการความขัดแย้ง พบว่า หลักธรรมที่สนับสนุนการบริหารจัดการความขัดแย้งในพุทธศาสนาเท่าที่สืบค้นได้จากพระไตรปิฎก สามารถนำมาบูรณาการ ใช้เป็นพุทธวิธีในการแก้ไขปัญหความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมได้ สอดคล้องกับทัศนะของพระไพศาล วิสาโล (2549 : 5-6) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารความขัดแย้งเพื่อไม่ให้ความขัดแย้งนั้นยกระดับจนกลายเป็นการใช้ ความรุนแรง “ไม่คิดเบียดเบียนมุ่งร้ายและไม่แบ่งฝ่าย เป็นเพื่อนร่วมโลก ที่รักสุขเกลียดทุกข์ มีรอยยิ้มและน้ำตา เหมือนกัน มองจุดร่วมระหว่างเรากับเขามีมากกว่าจุดต่าง” พระพุทธศาสนามองสรรพสัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อน ร่วมเกิดแก่เจ็บตาย แต่ที่เป็นมวมมองพิเศษก็คือพระพุทธศาสนาเห็นว่าสรรพสัตว์ทุกตัวตนเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ จึงเกิดเมตตาจิตและมีความเห็นอกเห็นใจ ปรารถนาที่จะให้พ้นทุกข์หรือปลดปล่อยให้ทุเลาเบาบางลง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1) พุทธศาสนานิยามความเป็นไปของชีวิตได้ชัดเจนว่าเกิดจากเหตุปัจจัยปรุงแต่งและเหตุปัจจัยก็มีมากมาย ซึ่งยังผลทำให้ชีวิตแต่ละชีวิตมีความแตกต่างกัน ความแตกต่างของบุคคลที่มีต่างกันนั้น จำเป็นอย่างยิ่งต่อการบริหารจัดการชีวิตให้ราบรื่นได้ โดยเฉพาะปัญหาของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับบุคคล ชุมชน สังคม และประเทศชาติ จึงต้องคำนึงอยู่เสมอในการบริหารจัดการความขัดแย้งให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

2) ผลการวิเคราะห์ในรายละเอียดแสดงให้เห็นว่าการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนานั้น เกิดขึ้นภายในจิตใจเป็นอันดับแรก ซึ่งผู้ที่จะนำผลการวิจัยไปใช้ในการบริหารจัดการความขัดแย้ง จึงต้องคำนึงถึงผลทางนามธรรมมิให้ด้อยไปกว่าการมุ่งผลทางรูปธรรมและทางพฤติกรรม

3) องค์ธรรมแห่งอริยสัจ 4 เป็นองค์ธรรมที่สนองต่อการบริหารจัดการความขัดแย้งได้ทั้งในภาพกว้างและในรายละเอียดที่ลึกซึ้ง สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการความขัดแย้งได้อย่างกว้างขวาง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการบริหารจัดการความขัดแย้งระหว่างกระบวนการแก้ไขปัญหาทั้งทางตะวันออกและตะวันตก

2) ควรมีการศึกษาวិเคราะห์ประเด็นความขัดแย้งและการแก้ไขปัญหาจากชาดกเรื่องอื่นๆ เช่น เตมียชาดก สุวรรณสามชาดก มหาชนกชาดก มโหสถชาดก และมหาเวสสันดรชาดก เป็นต้น เพื่อจะได้เห็นตัวอย่างของความขัดแย้ง และตัวอย่างการแก้ไขปัญหาที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

3) การวิจัยต่อไปเกี่ยวกับการบริหารจัดการความขัดแย้ง อาจจะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนามหรือในสถานการณ์ชีวิตปกติ ทั้งในแง่ของการศึกษาสภาพจริงกับความสอดคล้องกับหลักการที่มีหรือในแง่ของการนำผลการวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้เพื่อหาความเหมาะสมหรือความเป็นไปได้ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- บัญชา เกลิมชัยกิจ. (2549). ข้อธรรมคำคมพุทธศาสนิก. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.
- วีรวรรณ ธาณี. (2548). การบริหารความขัดแย้งในองค์กร. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล
ตะวันออกวิทยาเขตท่าพระ.
- พงศ์สุภา ใจชื่น. (2552). พฤติกรรมการบริหารความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียน
มัธยมศึกษาจังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต,มหาวิทยาลัยอีสาน.
- พุทธศาสนิก, คู่มือมนุษย์ (HANDBOOK FOR MANKIND - BUDDHADASA BHIKKHU). กรุงเทพฯ :
กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมไทยวัฒนาพานิช, 2010.
- พระไพศาล วิสาโล, สันติวิธีอภัย. (2549). กรุงเทพมหานคร: โกลด์คิมทอง.
- พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต). (2532). เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2543). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). พุทธวิธีบริหาร. กรุงเทพมหานคร :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 11.
กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- พระมหาธรรมา ธมฺมहाโส (นิธิบุญยากร), (2548). “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี ศึกษา
วิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา),
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539.
ช.ม. (บาลี)	ขุททกนิกาย มหานิทเทสปาติ (ภาษาบาลี)
ม.อ. (ไทย)	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ (ภาษาไทย)
วิ.มท. (ไทย)	วินยปิฎก ภิกขุวิภังค์ (ภาษาไทย)
ที.ส. (ไทย)	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สลัคนีวรรค (ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย)	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ภาษาไทย)
ส.สพ. (ไทย)	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค (ภาษาไทย)
อง.ต.ก. (ไทย)	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต (ภาษาไทย)
- สุภางค์ จันทวานิช. (2533). วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เศรษฐนันท์ ศิริสกุลเขมทัต. **ปรัชญาแนวพุทธ: การแก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง,**
ปรัชญาปรัชญาดุสิตบัณฑิต (การเมือง). มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2559.